

Владислав Кронгауз, Юлія Пархоменко

БАЗИС ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРИСКОРЕНОЇ ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ НА ПРИКЛАДІ ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ХАРКОВА

Із утворенням СРСР ключовою стала проблема розвитку промислово-економічного сектору як базового елемента забезпечення потреб держави. Одночасно із цим велися пошуки оптимальної стратегії підвищення його рівня.

Ситуацію на рівні УСРР ускладнювало те, що із входженням до складу Радянського Союзу Україна остаточно втратила свої ознаки незалежності, а отже питання промислово-економічного розвитку, затверджувалися безпосередньо у Москві.

Незважаючи на успіхи непу, СРСР, в т.ч. і УСРР, залишався аграрно-індустріальним, його економіка вимагала, як технічної, так і технологічної модернізації виробничого процесу. За таких умов гостро піднімалося питання про шляхи досягнення світового рівня промислово-економічного розвитку.

Однак, на шляху прискореної індустріалізації ставали наступні труднощі: недостатня незабезпеченість кваліфікованими кадрами та провідними спеціалістами, низький рівень ефективності технічного устаткування. За відсутності підприємств із виробництва товарів групи «А» оптимальною умовою був їх імпорт, проте для цього необхідно було провадити пошуки джерел фінансування [4, с. 116].

Послідовник ленінської ідеї М. Бухарін намагався теоретично обґрунтувати побудову нового суспільства на базі непу. Він вважав, що послідовний перехід СРСР до соціалізму, під впливом поступових змін у внутрішній та міжнародній обстановці, є оптимальною умовою економічного зростання. Так, Бухарін виступав проти прихованого здійснення воєнно-комуністичної політики на селі й уважав, що усім прошаркам селянства слід розвивати своє господарство.

Протилежну думку висловлював послідовник воєнно-комуністичної доктрини Є. О. Преображенський. Зокрема, він пропонував розвивати велику індустрію за рахунок руйнування дрібнотоварного селянського господарства. Продовжуючи дану тезу, Л. Троцький, Л. Каменєв та Г. Зінов'єв висувати ідею «надіндустріалізації» за рахунок села.

Відкидаючи заклики Л. Троцького про світову революцію, Й. Сталінін закликав компартію до будівництва «соціалізму в одній, окремо взятій країні» та розпочав «революцію згори». Політика радянської індустріалізації розглядалася ним як необхідний крок створення в СРСР матеріально-технічної бази для розвитку промислового та сільсько-господарського виробництва. Крім того, планувалося забезпечувати

розвиток виробничого сектору «А» за рахунок сектору «Б» і сільського господарства у вигляді колективізації [3, с. 334].

Відправною точкою індустріалізації варто вважати XIV з'їзд ВКП(б), де офіційно затверджувався курс на «соціалістичну індустріалізацію». Основні засади модернізації фабрично-заводської промисловості передбачали наступне: розвиток державного сектора як основи соціалістичної економіки; внесення в управління народним господарством елементу плановості; встановлення нових взаємозв'язків між містом і селом із урахуванням поширення селянського попиту не лише на продукти споживання, але й на засоби виробництва; скорочення непромислового споживання, з метою економії коштів для промислової новобудови [5, с. 336].

Згідно з постановою XV з'їзду ВКП(б) було прийнято директиви зі складання 1-го п'ятирічного плану розвитку н/г. СРСР. Відповідно до основних показників п'ятирічки розроблялися економічні плани України, що були затверджені у травні 1929 р. 11-м всеукраїнським з'їздом рад і стали державним законом. Наприклад, виробництво електроенергії передбачалося збільшити у 2,5 рази, продукцію машинобудування – в 3, хімічної промисловості – у 3,5.

П'ятирічний план передбачав безсоромну експлуатацію робітництва. Зокрема, це проявлялося на основі примусу, страху, експлуатації масового трудового ентузіазму трудящих, впровадженням нових методів інтенсифікації праці робітників, зокрема, за рахунок організації масового виробничого змагання [6, с. 102].

Необхідно наголосити, що успіхи п'ятирічок було досить значними: зросла кількість промислових підприємств (у 11 разів); було збудовано підприємства-гіганти: Дніпрогес, «Запоріжсталь», «Криворіжсталь», «Азовсталь», Краматорський машинобудівний завод.

Провідне місце у планах індустріалізації УСРР (УРСР) займала на той час її столиця – Харків. Темпи його промислового розвитку були дуже інтенсивними: до 1932 р. було введено в експлуатацію електростанцію «Есхар», розпочав роботу ХТЗ, закінчувалося будівництво гіганту машинобудування – Харківського верстатобудівного заводу.

Також, поряд із гігантами будувалися заводи: «Електроверстат», різальних інструментів, електротехнічний, велосипедний, підшипниковий та ін. Крім того, проводилася реконструкція вже існуючих підприємств: «Світло шахтаря», ХПЗ, ХЕМЗ, які стали велетнями українського машинобудування [1, с. 18].

Визначною перемогою стало досягнення в галузі тракторобудування. Так, частка імпорту тракторів у їх споживанні в 1927/1928 г. р. досягла 68,2 %, що скоротило кількість імпортованих у роки другої п'ятирічки в СРСР тракторів до 72.

Найбільш істотні успіхи були досягнуті українським ВПК у танкобудуванні. Приміром, за два роки (1932–1933) завод передав

Червоній Армії понад 400 бойових машин БТ-2. Також, у 1933 році, після широких випробувань, було розпочате серійне виробництво танків БТ-2, БТ-3, БТ-5 та подальші їх модифікації.

Не меншими вважають успіхи передової авіаційної техніки. Так, група студентів ХАІ під керівництвом І. Немана спроектували швидкісний пасажирський літак ХАІ-1 та літак-розвідник ХАІ-5 із максимальною швидкістю 390 км/год. [2, с. 184].

Провідне місце займали досягнення залізничників. Наприклад, вони налагоджували і використовували в практичній діяльності виробничий зв'язок із поїздними бригадами та проводили розробки нових модифікацій вагонів.

Позначалися на розвитку харківської промисловості і негативні явища періоду прискореної індустріалізації. Зокрема, репресивні заходи щодо «неблагонадійних» заводських працівників, часті зміни директорів заводів, керівники цехів і відділів.

Таким чином, грандіозне промислове будівництво, що розгорнулося в Україні в індустріальній сфері економіки, було позначене високим трудовим ентузіазмом і духовним підйомом багатомільйонних мас трудящих. Основою суспільно-виробничих звершень були патріотизм, щира віра в соціалістичні ідеали, прагнення бачити свою Батьківщину сильною і могутньою державою.

Приміром, завершення другої п'ятирічки в УРСР відзначилося перевищенням у 7 разів рівня 1913 р. промислового потенціалу Наддніпрянщини, внаслідок чого СРСР перетворився на провідну промислову країну світу. До того ж, у 1940 р. 71 % обладнання радянської промисловості мало вік не більше 10 років, де індустріальний комплекс Харкова у відповідному процесі виконував провідну роль.

Скажімо, з одного боку, продукція харківських підприємств сприяла технічному переозброєнню промисловості СРСР, а з іншого, нове промислове будівництво і докорінна реконструкція старих підприємств кардинально змінили обличчя харківської індустрії [7, с. 217].

Список використаних джерел:

1. Воскресенський Ю. Висвітлення ролі фабрик і заводів у соціально-економічному розвитку регіонів (огляд радянської літератури з історії фабрик і заводів) / Ю. Воскресенський // Український історичний журнал. – 1973. – № 6. – С. 17–18.
2. Історія міста Харкова ХХ ст. [ТЕКСТ]: монографія / Т. В. Коломієць, О. Н. Ярмиш. – Х. : Вид-во нац. ун-ту внутрішніх. справ, 2003. – 225 с.
3. Кульчицький С. Економічна політика тоталітарного режиму / С. Кульчицький // Політична історія України ХХ ст.: У 6-ти томах. – К. : «Генеза», 2003. – Т. 3. : Утвердження радянського ладу в Україні (1921–1938 рр.). – С. 331–338.
4. Макаренко О. А. Провал імперіалістичних замірів щодо України

- (1924–1929 рр.) / О. А. Макаренко. – К. : Наукова думка, 1967. – 252 с.
5. Прилуцький В. Модернізація промисловості Радянської України в міжвоєнний період (1921–1938 рр.) / В. Прилуцький // Проблеми історії України : факти, судження, пошуки : Міжвід. зб. наук. пр. – Випуск 11. – К. : Інститут історії України НАН України, 2004. – С. 336–338.
 6. Слуцький О. Б. Радянське і культурне будівництво на Україні в перші роки боротьби за соціалістичну індустріалізацію країни (1926–1929) [ТЕКСТ]: [монографія] / О. Б. Слуцький: відп. ред.: П. С. Загорський. – К. : Видавництво АН УРСР, 1957. – 210 с.
 7. Харків-350 [ТЕКСТ]: історія, сучасність, стратегія розвитку: історико-економічний огляд / За заг. Ред. В. Н. Майорченка. – Х. : Золоті сторінки, 2004. – 319 с.